

fiatalember feszítő becsvágyához és elhatározásához képest, hogy alkotó tehetségüket kibontakoztassák, és részt vegyenek egy új társadalom építésében. Az elszakadás olykor az együttlét egyik formája. Az iskolát teremtő esztéta és filozófus gyakran időzött a közelgő vaksággal szembenéző Benedek Marcell budai otthonában.

A barátság ítélkezés is önmagunk és a másik felett. Emlékszem Marci bácsi hangjára – ironia volt benne és sok szomorúság –, amikor a mindkettőjük kedvelte Hebbel JUDIT-jából idézett: „*Ha Isten közém és a nekem rendelt tett közé a bűnt helyezte volna, ki vagyok én, hogy az alól kivonjam magam?*” Az idézettel Lukács György életművében is találkoztam. Úgy rémlik, többször.

Zárókép

1956 decemberében késő este két férfi csengetett be Benedek Marcellhez. (Lukács György fogoly Snagovban.) A zakójuk alatt jobboldalt kidudorodó zseb nem hagyott kétséget jövetelük céljáról. Közölték, hogy kiderült: Benedek Marcell szabadkőműves-összeköttetései segítségével összeesküvést szervezett külföldön. Érdemeire való tekintettel nem vonják felelősségre, de írja alá a vétkességét elismerő nyilatkozatot. Marci bácsi azt mondta, hogy nem szervezett összeesküvést, és nem ír alá semmit. – Akkor elvisszük – mondta az egyik dagadt zsebű. – Vigyenek – mondta Marci bácsi, mert a virtus, amit apja a TESTAMENTUM-ban lelkére kötött, tudvalevő, hogy nemcsak bátorságot, hanem erényt, erkölcsöt is jelent. (Virtus – virtutis a latinban, Marci bácsi kedvelt francia nyelvében vertu.) Ki szeretne menni a mellékhelyiségbe, és magához vennie egy pótszemüveget – mondta még. Az egyik dagadt zsebű elkísérte, és amikor visszajöttek, és Marci bácsi a pótszemüvegért nyúlt volna, a másik dagadt zsebű odavette: – Hagyja, maga itt marad.

Aztán Marci bácsi még olvasott egy darabig. Akkor még tudott olvasni. Néhány nap múlva elmondta a történeteket nagynénémnek. Tőle hallottam.

Korompay H. János

HORVÁTH JÁNOS, A TANÁR ÉS IRODALOMTÖRTÉNÉSZ

Mondanivalóm lényegét mindjárt az elején szeretném összefoglalni. Legfőbb állításom az lesz, hogy az a tanárság, amelyre Horváth János vállalkozott, és az a tudomány, amelyet művelt, sohasem vált el egymástól: pedagógia és irodalomtörténet ugyanazon tevékenységnek két, egymást kiegészítő oldala volt. Az irodalomról való előadások és a kinyomtatott könyvek a legtöbb esetben ugyanazon kézirat különböző jellegű zsetételei voltak, életrészletnek és írásban. Az irodalommal való foglalkozás szerves része volt az ő életrészletének, életmódjának és világképének; amit átélt, azt mások számára is élménnyé tudta formálni; amivel önmaga gazdagodott, az a tanár egyéniségén át mindig nagyobb körökben áramlott tovább, s nemzedékek indulásának felejt-

hetetlen energiaforrása volt. Nemcsak volt: meg is maradt annak könyveiben, hiszen őrá is áll az, amit a nyelv csodájáról írt: „*Él a nyelv, e csudálatos hangjelenség*”, mely „*él s tud a halottakról*”, bár „*por és hamu mind, kik egykoron beszéltek*”.

A tudós tanár tudománnyal tanított nem csupán annak művelésére, hanem a múlt – s ezáltal a jelen – szemléletére, a hagyomány tiszteletére is. „*Az emberiség – idézte a bölcsességet egy fiatal korában írt tanulmányában – kétféle emberekből áll: élőkből és holtakból; a holtak számosabbak.*” Hogy ennek az igazságnak és a belőle következő feladatoknak felismerése mennyire foglalkoztatta, azt egy, már egyetemi tanárként írt levele bizonyítja, amelyben ezt írja: „*Az ember sok minden elől szívesen és nem ok nélkül húzódik vissza, amit mások az ő kötelességének mondanak. Egy kötelességünk azonban eltagadhatatlan: továbbadni azt, amit szerencsésebb helyzetetésünkben másoktól kaptunk; az nem a mi személyes tulajdonunk. És hiába éri az ember, hogy ő méltatlan letéteményese ilyen vagy olyan feladatnak: a rendeltetés felismerése adjon hozzá erkölcsi erőt. Egyik kezével minden jóra való ember valaki másét fogja a múltban, s éri benne a biztatást; a másik kezét pedig kinyújtja, s várja, hogy általa a lánc tovább folytatódjék. Befogózni a múltba, de zsebre dugni a másik kezünket: azt jelentené, hogy cserbenhagytuk elődeinket, megcsaltuk a holtak reménységeit. Nekem ez régi érzésem, s talán nem is csináltam volna soha semmit, ha a néhaiakra nem gondolnék.*” A múlt tehát olyan kincsekkel lát el, amelyekkel el kell számolnunk neki és a jövőnek egyaránt; olyan erőforrás, amely az energiák közvetítőjévé avat bennünket, egészen addig a napig, amikor majd bennünket is befogad. Ez a talentumpéldázat egyszerre szól a tudósnak, a tanárnak és a tanítványnak. A MAGYAR IRODALOM FEJLŐDÉSTÖRTÉNETE című posztumusz könyv bevezetésében olvashatjuk: „*Aki irodalomtörténetet ír, alázattal ismerje fel, hogy ő van e kijelölt helyre állítva, s fogja fel erkölcsi nagyságát annak a viszonyoknak, melybe ő, a gyarló egyes ember, lépni készül lelki ősei nagy történelmi közösségével.*”

Horváth János a XVIII. század egy, ma már keveset emlegetett költőjével, Orczy Lőrincsel vallotta, hogy nem a tudomány, hanem a bölcsesség a végcél: irodalomszemléletével nevelt életfelfogásra és bölcsességre. Filológiát, a szó szeretetét művelte, saját egykori tanárainak példáját követve, a tanítást pedig történetiségében látva: tanítványaihoz már mint leendő tanárokhoz szólt, tisztelve bennük egyszeresmind a tudomány jövőbeli művelőit is.

Ahhoz, hogy egy személyiséget felidézhesünk, hogy azt a látszólag egyszerű, de voltaképpen hallatlanul nehéz, végső vonatkozásaiban pedig megválaszolhatatlan kérdést föltehesük, hogy ki volt ő, mindenekelőtt szükséges tudnunk azt, hogy honnan jött, hol volt otthona, hol és kik tanították, hogy jobban megérthessük őt magát. Kik voltak a tanár tanárai, kik voltak az irodalomtörténész mesterei: legelső kérdéseink közé tartoznak.

1878-ban született Margittán, Bihar megyében. Ma Románia, szokták a lexikonok megjegyezni. Margitta északra fekszik Nagyváradtól, Szent László, Vitéz János, Janus Pannonius, Pázmány Péter nagy hagyományú városától, nem messze Ady szülőföldjétől, az Érmelléktől. Az a Berettyó szeli át, amely az irodalomkritikus Horváth János egyik álnévül szolgált, aki az 1910-es években Berettyó János aláírással is publikált. Margitta egyik irodalomtörténelmi érdekeségévé vált 1911 augusztusában Ady látogatása, amelyről a költő így emlékezett meg barátjának írt levelében: „*Bár maradtam volna Margittán, ahol olyan kedves, jó volt minden.*” Ebből az alkalomból született AZ ŐSZ SZERELMEI című verse is, amely A MENEKÜLŐ ÉLET című kötetben jelent meg.

Horváth János édesapja, Horváth József jegyző volt, aki az 1830-as évek második felében a szalontai algimnáziumban ismerte meg a másikat, a híressé vált bihari jegyzőt, akitől 1861-ben javaslatot kért arra, hogy mely könyveket vásároljanak a margittai olvasóegylet számára; Arany János teljesítette is ezt a kívánságot. A tanár és irodalomtörténész Horváth János a költő, a tanár és irodalomkritikus Arany János földije volt; szellemi földije is törekedett lenni.

Arra biztatta egyetemi hallgatóit, hogy őrizték meg szülőföldjük nyelvjárásának érdekességét és kiejtésének szépségét, mert, mint írta: *„Tudni való [...], hogy a jó, a helyes, a magyaros ejtés és hangidom sem csak egyetlenegyféle. Ott van a sokféle tájéjtés, meg az egyikkel sem egészen azonos, bár kissé hol az egyikhez, hol a másikhoz húzó köz-ejtés, az ún. irodalmi.”* Maga is izesen beszélt, mint azt tanítványai visszaemlékezéseiből megtudhatja az, aki őt már nem ismerhette személyesen. Tompa Józsefné Lovas Rózsa így írt erről: *„Hogy tudott beszélni! [...] Kiejtésében alig megfoghatóan ott bujkált szülőfaluja nyelvének jó íze is. Ez utánozhatatlan egyéni varázst adott előadásának.”* Eötvös-kollégiumbeli tanítványával, később közeli barátjával, a Zalából jött nyelvtudós Pais Dezsővel arról évdődött, hogy Bihar vagy Zala adott-e több nagy embert a magyarságnak, s arról, hogy valóban eperfa szerepel-e a CSALÁDI KÖR-ben, s nem inkább szederfa-e, mint azt Zalában mondják.

Horváth János otthon volt akkor, 1920-ban, mikor már őrizték az új országhatárt; családjával együtt szöknie kellett hazulról haza, Margittáról Budapestre, Debrecen felé. A határon leszállt a szekérről, s gyalog jött át, mondván, ha lőnek, ő legyen a cél.

Református vallású volt. A középkor irodalmáról tartott egyetemi órái alapján hallgatói közül többen katolikusnak gondolták, abból kiindulva, hogy a kolostori irodalomról ennyi beleéléssel csak katolikus tanár beszélhet. Meglepetéssel tapasztalták, hogy a XVI. századi protestantizmusról szólva nem csökkent ez az empátia: a kiválasztott korszak és szöveg értelmezését nem határozta meg ilyen megfontolás. A REFORMÁCIÓ JEGYÉBEN című könyv első fejezete az örökölt és vállalt hagyomány hitbéli alapjait tisztázza, hogy jobban érthessük irodalmát, de ezt nem hirdette egyedüli igazságnak. Az *Unitárius Élet* című lapban erdélyi barátja, Gyallay Domokos fejezte ki örömet afölött, hogy ez a könyv *„tisztelettel vagy legalább tárgyilagossággal ismerteti, hogy a szentháromság híveinek sorából Európa-szerte miként válnak ki azok, akik a dogmákban nem tudnak megnyugodni, s azok felülvizsgálására egyesületeket, tudományos társaságokat alakítanak”*. Az *Új Emberben* pedig Rónay György emlékezett meg arról, hogy Horváth János a második világháború idején miként fogadta az egyetemi előadást megzavaró zsidóüldöző csoportot: mondatát befejezve fölállt, és így szólt a tanterembe tódulókhöz: *„»mit keresnek itt az urak?« A turulsapkások hirtelenében nem tudtak mit felelni. Néma csönd volt. »Hát akkor takarodjanak innét az urak!« – mondta [...], s ujját fölemelve az ajtó felé mutatott. Az »urak« összenéztek, majd szó nélkül eltakarodtak. Az ajtó becsukódott, folyt tovább az előadás. Ha jól emlékszem, Katona Józsefről”*.

Amikor az ötvenes évek elején javában tombolt egy másik ideológia, és A REFORMÁCIÓ JEGYÉBEN lektorai a gazdasági és társadalmi alapok megvilágítását hiányolták a műből, a kiadónak adott terjedelmes válaszban egyebek közt a következő mondatot találjuk: *„meggyőződésem, hogy irodalomtörténeti konstrukció megfelelhet a maga szerény szakmai céljának gazdaságtörténetből kiinduló levezetés nélkül is; és ha az »alap« mibenlétéről nem oktatom is ki (illetéktelenül!) olvasóimat, a »felépítmény«-ben talán tűrhetően elkalauzolhatom őket”*. Ez az 1952-ben megfogalmazott, akkor nagy merészségnek számító ellenvélemény nem akadályozta meg azt, hogy a könyv a következő évben (igaz, minimális példányszámban) megjelenhessék.

Hol tanult Horváth János? Otthon kezdte el iskoláit. A gyermekkorában megismert református énekek egyikét temetésekkor énekelték a diákok, s ennek nyomát később Arany költészetében, A BAJUSZ-ban ismerte fel az irodalomtörténész. Erről a szöveg-egyezésről számol be a Voinovich Géának, a kritikai kiadás sajtó alá rendezőjének írt levél. Az énekszöveg így szól:

*„Nincs orvosság halál ellen
Patikában, vagy más helyen.
Széles mezőn, drága kertben
Oly fű nincsen,
Haláltól, amely megmentsen.”*

A BAJUSZ idevágó sorai:

*„De mi haszna! mindhiába!
Nincs orvosság patikába,
Széles mezőn, drága kertben,
Vagy más helyen,
Ami neki szórt neveljen!”*

Mint ebből a példából láthatjuk, a gyermekkori emlék és az Arany-textológia közös hagyomány meglétét bizonyítja. Hozzátehetjük: az énekszöveg a 406. számú dicséret egyik versszaka.

Horváth János a reáliskolát Debrecenben és Körnöcbányán végezte. *„A tanári kar – írta – egy-két különcöt leszámítva, igen derék emberekből állt mind a két iskolában, s hasonló tapasztaltam később már magam is, mint tanár, két iskolában. Mondhatom, az akkori középiskolai tanárság minden tiszteletet és dicséretet megérdemel.”* Olyan hivatásról van szó, amely mára, tudjuk, veszélyesen sokat veszített megbecsültségéből; heroikus erőfeszítésre van szüksége annak, aki meg tudja őrizni a legjobb hagyományokhoz való hűséget.

Horváth János a századforduló pesti bölcsészkarán magyar–francia szakon tanult 1897 és 1901 között. Leckekönyve szerint a filozófiába Alexander Bernát vezette be, Békefi Remig pedig művelődéstörténeti előadásokat tartott. Heinrich Gusztáv (az *Egyetemes Philologiai Közlöny* egyik alapítója) *Bevezetés a német filológiába* címmel tartott előadást, Becker Fülöp Ágost az ófranciától a provençal, sőt a spanyol nyelven át nyelvészetet tanított, és – a XIX. század kivételével – az egész francia irodalmat előadta. Hegedüs Istvánnal Arisztotelész DE ARTE POETICÁ-ját olvasták, Ponori Thewrek Emil-lel (az *Egyetemes Philologiai Közlöny* másik alapítójával) Tacitus ANNALES-ét és Horatiust, Bánóczy Józseffel pedig Kantot elemezték. Négyesy László a retorikába, Pasteiner Gyula pedig a művészettörténetbe vezette be hallgatóit.

Magyar nyelvészetet Simonyi Zsigmond, finnugor nyelvészetet Szinnyei József adott elő: ez volt az alapozása Horváth János nyelvészeti, versmondattani cikkeinek és nyelvtudományi társaságbeli tagságának. Irodalmi és nyelvészeti érdeklődés elköltésében ebben a korban még korántsem volt a túlzott specializálódás olyan magától értetődő jelensége, mint napjainkban.

A magyar irodalmat Beöthy Zsolt és Gyulai Pál adta elő. Beöthy esztétikai és irodalomtörténeti órákat tartott, Gyulai pedig az anyag egészének összefogására törekedett, s Széchenyi, Vörösmarty, Eötvös, Kemény és Arany műveit emelte ki a nagyszabású áttekintésekből.

Horváth János harmadéves korától az 1895-ben megalakult Eötvös József Kollégium tagja lehetett, amely 1911-ig a Csillag utca (ma Gönczy Pál utca) 2. számú épület-

ben működött, azután pedig a Ménesi úti új épületet foglalta el. Eredeti neve „Budapesti középiskolai tanárjelöltek bennlakó intézete” volt, s több mint egy fél századon át Magyarország legendásan kiváló intézményeként képezte a kollégistákat. A legjobb tanárok tanították a legjobb diákokat: Horváth János még hallgathatta Péterfy Jenő óráit.

Az 1901–1902. tanévet Párizsban töltötte az Eötvös-kollégium mintájául szolgáló École Normale Supérieure növendékeként. Az École-ban részt vett Brunetière, Lanson és Bédier óráin, a Sorbonne-on Lanson és Faguet-t, a Collège de France-ban Gaston Paris-t hallgatta: a korszak legnevezetesebb irodalomtörténészeit ismerte meg. Francia tárgyú írásai, amelyek ennek nyomán születtek, Flaubert-t és az új francia költészetet mutatták be. BÁRÓCZI SÁNDOR címen Gyulai Pálhoz írta szakdolgozatát, amelyet ő doktori értekezésként fogadott el és közölt a *Budapesti Szemlében*.

Gimnáziumi tanárként kezdte pályafutását. 1904-ben – a Trefort Utcai Gyakorló Főgimnáziumban Négyesy László mellett töltött év után – tanári oklevelet szerzett. 1904–1905-ben az V., 1905–1906-ban a II. kerületi állami főreáliskolában lett helyettes, majd két tanéven át ez utóbbiban rendes tanár. Az iskolák mai neve ismertebb: először a Markó utcai volt Berzsenyi, aztán a Toldy Ferenc Gimnáziumban tanított. A Gyakorló Főgimnázium évkönyvében a TOLDI tanításáról jelent meg elemzése, a II. kerületi főreáliskoláéban pedig, 1908-ban, IRODALMUNK FEJLŐDÉSÉNEK FŐ MOZZANATAI című tanulmánya, A MAGYAR IRODALOM FEJLŐDÉSTÖRTÉNETE című egyetemi előadásának, majd könyvének előzménye.

Már ebben a korszakában megmutatkozott az az egység tanítás és tudomány között, amely egész pályáját jellemezte. „*A tanári pálya* – fogalmazta meg később KEZDŐ HALLGATÓIMHOZ című egyetemi előadásában – [...] *nemhogy kizárná, sőt egyenesen feltételezi azt az eszményi tudós készséget, melyre eredeti hivatása szerint nevel az egyetem.*” Tudós tanár: ez volt az az ideál és az a cél, amelyet követett, s amelyet tanítványai elé állított.

Zsoldos László, akinek 1905–1906-ban Horváth János a mai Toldyban volt tanára, s aki a tanári notesz szerint az akkori II. osztály egyik legjobb diákja volt, fél századdal később, 1956-ban, iskolájára emlékezett vissza, amikor levélben gratulált egykori tanárának a TANULMÁNYOK című könyv megjelenéséhez: „*Mondhatom, hogy a büszkeségnek és az örömmek valami sajátságos, ki nem fejezhető keveréke »dagasztotta keblemet«: íme, ez a nagyszerű ember, dr. Horváth János volt egykor az én osztályfőnököm a Budai Reálban, kb. 50 évvel ezelőtt.*”

Horváth János 1903-tól, teljes állásban pedig 1908-tól 1923-ig tanított az Eötvös József Kollégiumban magyar irodalmat és francia nyelvet és irodalmat. Tanítványai közül életre szóló barátja lett Pais Dezső, Kodály Zoltán, Szekfű Gyula és Eckhardt Sándor; óráit hallgatta többek között Szabó Dezső, Szabó Miklós, Kuncz Aladár, Moravcsik Gyula, Bárczi Géza, Gyergyai Albert, Hankiss János, Zsirai Miklós, Barta János és Keresztury Dezső.

1911-ben, a Ménesi úti új épület átadásakor Eötvös Loránd, a kollégium kurátora, ezt mondta beszédében: „*Tanulók otthonában vagyunk, olyan derék ifjak lakóhelyén, kik egyetemünkön gyűjtik tudományukat, és pedig nem csupán a tudományra szomjazóknak önzésével, hanem azon magas és önfeláldozó célra irányított törekvéssel, hogy majdan maguk is tanítva széles körökben terjeszthessék a tudásra alapított műveltséget.*” Így is történt: a volt kollégisták gimnáziumi és egyetemi tanárként, igazgatóként, tanszékvezetőként és akadémikus-

ként adták tovább azt, amit kaptak, s a XX. századi magyar kultúra nem lenne elképzelhető az ő munkásságuk nélkül.

A tanáriideált Bartoniek Géza, a kollégium első igazgatója rajzolta meg: „Csak az méltó az ifjúság vezetésére, aki feddhetetlen életével mintájául szolgálhat. És sikerrel csak az taníthat, aki teljesen ura tárgyának, [...] És nem feledik egy pillanatra sem, hogy az az idő, melyet a tanítási órán eltöltenek, nem egyszerűen az órarend parancsára adott óra, hanem tanítványaik életének egy része. Ennek minden pillanata drága.”

A kollégiumi tanítás módszertana a kitűzött célt szolgálta. Horváth János megfogalmazásában: „alapelve az, hogy tanáraik egyénenkénti útmutatása és ellenőrzése mellett a növendékek lehetőleg önjelőlől dolgozzák fel szaktárgyaik anyagát”. A kollégisták – elismerésük és tiszteletük kifejezéséeként – úrnak szólították legkiválóbbnak tartott tanáraikat. A „»Horváth úr«-ként való emlegetés [...] – írta Martinkó András – a Kollégium közönsége által adományozott legmagasabb cím volt [...]. A Kollégium tíz-tizenkét tanára közül alig több, mint négy-öt volt »úr«: pl. B. G. úr [Bartoniek Géza], utóda: Gombocz úr, Szekfü úr, Kodály úr, aztán Szegő úr [ti. Gyergyai Albert], aki mellett Eckhardt Sándor, az egyetemi tanár csak éppen az én időmben kezdett »Eckhardt úr« lenni”.

Horváth János kollégiumi noteszei a tanítványok névsorát és feladatait tartalmazzák, s – mintegy háromszáz tételben – az irodalomtörténet kidolgozandó feladatait, amelyek jórészt ma is időszerűek. Az Eötvös-kollégium olyan szakmai felkészülést biztosított nemcsak a diákok, hanem a tanárok számára, amely lehetővé tette a magyar irodalomtörténet tanulmányozását a kezdetektől egészen a Nyugat indulásáig. 1909-ben jelent meg az ADY S A LEGÚJABB MAGYAR LYRA című tanulmány, amely a költővel kötött barátság kezdetének tekinthető, ennek egyik megnyilatkozása volt Adynak a kollégiumban tett látogatása.

Horváth János 1911-ben Baros Gyulával és Pintér Jenővel részt vett a Magyar Irodalomtörténeti Társaság megalapításában, amelynek titkára lett; egyik céljuk ezzel a középiskolai tanárságnak a tudományos életbe való szervezett bevonása volt.

Mint számos kollégista, ő is részt vett az I. világháborúban. 1914 és 1917 között három évet töltött a szerbiai és a galíciai fronton, ahol, ha pihenhett, Rabelais-t és Montaigne-t olvasta a lövészárokból. Bartoniek Géza közbenjárására szerelték le, és hivatalos paranccsal a kollégiumba vonultatták be. Mikor ezt megtudta, első reakciója ez volt: „Hát mi lesz most már az én embereimmel?” Századát pedig, amelynek parancsnoka volt, az Isonzóhoz vezényelték.

Az Eötvös-kollégiumi időszak legterjedelmesebb műve PETŐFI SÁNDOR költészetét mutatja be. Másik szintézise, A MAGYAR IRODALOM FEJLŐDÉSTÖRTÉNETE nagyrészt kész volt, amikor 1923-ban, már mint az Akadémia levelező tagját, egyetemi tanárrá nevezték ki.

Fontosnak tartotta azt, hogy az egyetemen tanárelődeiről és az előadás különböző, már megtapasztalt típusairól, a tanítás hagyományairól is szóljon. Gyulai Pál életművéről tartott előadásainak egyikében a következőket mondta: „Tanítványai közé tartoztam én is az egyetemen, tanári tevékenységét ismerem, s meg tudom ismertetni hallgatóimmal is. Akit életében jól ismertünk, azt mindenesetre helyesebben tudjuk látni és felfogni, mint akit csak műveiből ismerhetünk meg, s hűvebben és teljesebben azoknál, akik őt sohasem látták. Kötelesség is tehát, hogy akik ily kedvezőbb helyzetben vagyunk, tovább plántáljuk az élő valóság hű emlékeit s tanúságot tegyünk arról a mély benyomásról, melyet lelkünkre gyakorolt.”

Horváth János 1923 ősztől egészen 1948-ig, nyugdíjba menetelég „nagy” (hetenként háromórás) és „kis” (egyórás) előadást tartott, s emellett irodalomtörténeti ga-

korlatokat és szemináriumokat vezetett; ezt a harmincas évek közepétől a fiatalabb kollégák prozemináriumainak rendszere egészítette ki.

Első „nagy”, négy éven át tartó előadásának címe A MAGYAR IRODALOM FEJLŐDÉSTÖRTÉNETE volt. Ugyane címen 1926–27-ben A MAGYAR IRODALMI NÉPIESSÉG FALUDITÓL PETŐFIIG anyaga hangzott el: a monográfia a FEJLŐDÉSTÖRTÉNET utolsó fejezetéből nőtt ki. Mint „kis” előadás, ezt követte 1927–28-ban a már említett GYULAI PÁL, majd két tanéven át A NEMZETI KLASSZICIZMUS IRODALMI ÍZLÉSE és A NEMZETI KLASSZICIZMUS IRODALOMSZEMLÉLETE, illetőleg a KLASSZIKUSAINK IRODALMI ESZMÉI. Ezt 1933-ban az ÚJABB MAGYAR LÍRIKUSOK zárta: Vargha Gyuláról, Reviczkyről, Komjáthyról és Adyról.

Az első egyetemi évtized tehát a kezdetektől a *Nyugatig* terjedő nagy ívet rajzolta meg, amellyel párhuzamosan elhangzottak még az Amade, Orczy és Faludi költészetét, a középkori magyar verses irodalmat, a BÁNK BÁN-t, a CSONGOR ÉS TÜNDE-t s 1927–28-tól kezdve a középkort, majd a XVI. századot tanulmányozó előadások is, amelyek korszakmonográfiákként jelentek meg, A MAGYAR IRODALMI MŰVELTSÉG KEZDETEI, A MAGYAR IRODALMI MŰVELTSÉG MEGOSZLÁSA és A REFORMÁCIÓ JEGYÉBEN címmel. A harmincas évek közepétől a „nagy” előadás két korszak, a XVI. és a XIX. század irodalomtörténetével és a verstan kérdéseivel foglalkozott, a kisebb előadás anyagából a JELES MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNESEK című kollégiumot, Vörösmarty, Petőfit és a magyar romantikus dráma elemzését említjük meg.

Horváth János az előadások szövegét tette közzé nyomtatásban, pontosabban: először megírta, majd előadta könyveinek kéziratát. Mint láttuk, a kezdetektől Adyig tekintette át az irodalom történetét; verstani művei és a MAGYAR VERSEK KÖNYVE című antológiája az 1940-es évekig kísérték a magyar költészetet. Gazdag hagyatékában fennmaradt egy korai tanulmánya Babits első versesköteteiről; tudjuk, hogy József Attila is hallgatta őt, aki a kollokviumon jelest kapott, felelet nélkül, két verse minősítéseként. Horváth János egyetemi noteszei bizonyítják, hogy mennyien kollokváltak nála: naponta harminc, nemritkán ötven név is szerepel.

1948-ban ment nyugdíjba. Hivatalos programokra akkortól már nem járt el, az Akadémiaira sem, amelynek 1931 óta rendes tagja volt, nem ment el a Kossuth-díj kiosztására sem, amelyet 1948-ban kapott; otthona viszont nyitva állt az őt meglátogató barátok, tanítványok és ismerősök előtt. Néhány legközelebbi barátjával egészen 1956-ig hetenként egy vendéglőben találkozott. Hetvenéves korában jelent meg a MAGYAR SZÁZADOK című emlékkönyv, amelyet tanítványai készítettek az ő tiszteletére.

Fő elfoglaltságaként egyetemi előadásait rendezte sajtó alá: ebben az időszakban jelentek meg verstani könyvei, A REFORMÁCIÓ JEGYÉBEN, KISFALUDY KÁROLY ÉS ÍRÓBARÁTAI, a TANULMÁNYOK, utoljára pedig, 1960-ban, a BERZSENYI ÉS ÍRÓBARÁTAI. Utolsó napjáig dolgozott: olvasott, levelezett, figyelemmel kísérte a szaktudomány állását, és följegyezte a napi eseményeket.

1961-ben halt meg. Az eltelt harmincöt év bizonyítja, hogy Kodály Zoltánnak volt igaza, aki azóta már mellette fekszik a Farkasréti temetőben: „*munkáját igazán még csak ezután fogják megbecsülni*”. Teendőinket pedig Barta János határozta meg, amikor Horváth János születésének 100. évfordulóján felavatta az emléktáblát a Bocskai úti házban: „*A mi feladatunk tanúságot tenni arról, és továbbadni azt, ami már csak emlék – és hirdetni azt az örökséget, amely maradandó.*”

(*A Veres Pálné Gimnázium Volt Iskolatársainak Szövetségében elhangzott előadás szövege.*)